

ПЕРЕДМОВА

АМАЛЬ ЕЛЬ-МОХТАР¹

У збірці публіцистичних і літературно-критичних текстів Урсули Ле Гвін «Хвиля свідомості», виданій 2004 року, є цікаве двосторінкове есе «Бути прийнятою за граніт». Назва твору жартівлива, вона обіграє схожість зі словосполученням «гарантована чи постійна величина». У цьому есе письменниця заявляє, що вона не граніт, а радше болото.

Я не граніт і не слід вважати мене такою... Граніт не приймає слідів людських ніг. Відкидає їх. Граніт творить гірські вершини, а потім люди зв'язуються мотузками, накладають на взуття шипи і здіймаються на ці вершини. Для них це тяжка, виснажлива, ризикована затія, і вони можуть переживати сильні емоції, але граніт не відчуває нічого. На нього це не справляє жодного враження і він ніяк не змінюється... Я змінилася. Ви мене змінюєте. Не приймайте мене за граніт².

Я вважала Ле Гвін постійною величиною. Коли 2018 року вона померла, я могла помістити в її житті майже три свої. Вона існувала завжди, як гора чи сонце, і легко було набрати певності, що так буде і в майбутньому. Тоді я не знала її найзнаменитіших творів: «The Left Hand of Darkness», «The Dispossessed», — книжок, завдяки яким вона стала першою жінкою, що здобула премію Г'юго за найкращий фантастичний твір, а ще за п'ять років — першою

¹ Амаль ель-Мохтар (нар. 1984 р.) — канадська поетка і письменниця. (Прим. Н. Михаловської).

² Le Guin, Ursula K. "Being Taken for Granite." *The Wave in the Mind: Talks and Essays on the Writer, the Reader, and the Imagination*. Boston: Shambhala Publications, 2004. (Прим. А. ель-Мохтар).

жінкою, що здобула її двічі. З неусвідомленою самовпевненістю молодості я постановила прочитати їх, коли авторка ще буде з нами, і порозмовляти з нею про них. Уявляла собі, що якось зустріну її в ідеальних умовах, завдяки яким здаватимуся доволі цікавою співрозмовницею, і розпитаю про поезію, про те, як це — бути жінкою середнього віку у сімдесятих роках, а ще про наукову фантастику. Її відхід приголомшив мене сильніше, ніж цього можна було сподіватися з огляду на моє мізерне знання її творчості. Але така вже була Ле Гвін: втратити її означало втратити світ, який я прагнула відвідати.

Я прийшла до творів Ле Гвін і рано, і пізно водночас. З одного боку, вона ввела мене у світ науково-фантастичної літератури. «Тих, хто покидають Омелас» — знамените оповідання Ле Гвін про прекрасне місто, існування якого залежить від мук однієї безталанної дитини, — я прочитала у віці восьми чи дев'яти років, коли була для нього дуже замалою, у старому подертому сусідському збірнику «Література і процес писання». Пам'ятаю, як гостро відчула я різницю між «Омеласом» і всім решта в цій антології: яскравіші барви, чистіший голос, а на закінчення — беззвучний вибух у свідомості. Що кілька років я поверталася до «Омеласа», знаходячи там іншу історію, захоплюючись умінням цього твору знімати з якоря мої усталення і скеровувати їх у новому напрямку, у напрямку пошуку.

З другого боку, минуло десятиліття, перш ніж я прочитала якийсь інший твір Ле Гвін, і прочитала погано, байдуже. З «Чарівником Земномор'я» зустрілася у вісімнадцятилітньому віці, коли зухвало зважилася на курс сучасної літератури фентезі, до якого сама могла скласти навчальну програму. Але в пізні дев'яності і на початку двотисячних шкіл чарівників і юнгіанських тіней було хоч греблю гати, вони заповнювали всі комікси і романи, що мені подобалися. У какофонії сортувальних капелюхів і Гуртожитків із власними кольорами «Чарівник Земномор'я» здавався безбарвним, нудним, — я помилилася, прийнявши за вторинний твір, що насправді був основоположним. Проминуло ще кілька років, перш ніж я знову відвідала Земномор'я і знайшла там скарб.

Та невдовзі після відходу Ле Гвін я прочитала «The Day Before the Revolution» — коротке оповідання, приквел до «The Dispossessed», — і воно мене вразило до глибини душі. Це розповідь про останній день старої жінки, яка з трепетом наближається до кінця

плідної праці свого життя, оглядаючись назад, у минуле, на все, в чому вона собі відмовила. Я досі не можу без сліз думати про це закінчення. «Там, далеко, сухі білі квіти погойдувалися й шепотіли на вечірніх полях. Сімдесят два роки минуло, а їй так і забракло часу довідатися, як вони звуться¹».

У певному сенсі, я прочитала це запізно — запізно, щоб написати до Ле Гвін і розповісти їй усе, що я тоді відчула, як дуже я хотіла, щоб моє життя погоджувалося зі світлом цього оповідання. Та, з іншого боку, я почувалася так, наче нарешті дійшла до порозуміння з Ле Гвін — наче прочитала слушну річ у слушний час, щоб полюбити її до глибини душі. Це було немов зустріч: слухати її голос, істинний і чистий, що злітав з уст старої жінки і дзвоном відлунював у моєму серці.

КНИЖКИ

Усі дороги ведуть до здобутків Ле Гвін. Незалежно від віку, незалежно від того, відома вона вам чи ні, ця книжка не найгірше місце, щоб розпочати або відновити знайомство з її творчістю. У цьому виданні зібрано три перші опубліковані романи Ле Гвін: «Світ Роканнона», «Планета вигнання» та «Місто ілюзій». Дія кожного з них відбувається на іншій планеті, і лише тонкі нитки тяглості поєднують їх між собою. Ці книжки не творять трилогії, немає наскрізного сюжету, що починався б у першому романі й закінчувався в останньому, їх лише умовно можна назвати циклом або серією. Голоси, історії й теми відлунюють і повторюються: значущість імен, дар думкомови, велич усесвіту й витривала малість людського життя всередині цієї величі. Натхненні тим самим духом, ці книжки є радше варіаціями, ніж частинами, імпровізаціями на еоловій арфі, що своїми мелодіями знову й знову розповідають про важливість імен, подорожей, часу.

У «Нашийнику Семлі» — початково це було самостійне оповідання, що тепер функціонує як пролог, — одна жінка шукає свій легендарний спадок, не знаючи, яку ціну їй доведеться врешті-решт заплатити. У «Світі Роканнона» космічний мандрівник застряє

¹ Le Guin, Ursula K. "The Day Before the Revolution." *Galaxy*, August 1974. (Прим. А. ель-Мохтар).

на планеті Бронзового віку і намагається дістатися до ансамблю — технології, що дозволить йому без часового інтервалу розмовляти з людьми, віддаленими від нього на світлові роки. У «Планеті вигнання» люди-поселенці тяжко пристосовуються до життя на планеті, якій потрібно шістдесят земних років, щоб здійснити повний оберт довкола свого сонця. У «Місті ілюзій» у чоловіка відбирають ім'я та спогади, і він мусить заново починати життя на Землі, яку подібно до нього змушено забути своє минуле і позбавлено майбутнього.

У кожному з творів герої переживають відносність часу в моменти шокуєче стрімкого переміщення. Дев'ять років минає впродовж однієї ночі, зима може зайняти всю молодість людини, космічна подорож сприйматиметься як кількарічна, а тим часом на залишеній планеті мине понад століття. Ле Гвін відслідковує характер родоvodu та спільноти в цьому моторошному і невблаганному світлі, ніколи не забуваючи про людську шкалу часу життя до його знищення.

Існує спільна позиція, яку інколи займають критики, розглядаючи ці ранні твори авторки, оцінюючи їх лише в перспективі, постільки, постільки вони провіщають чи представляють у мініатюрі пізніші теми й досягнення, так наче дуга авторського життя неодмінно вигинається в бік твору, про який ви, можливо, чули чи він вам сподобався. Це мене бентежить; у цих романах стільки речей, які захоплюють і зворушують, стільки гідного захвату й зачудування. Я поклоняюся достойній грації прози Ле Гвін, яка водночас наче промовлена з небесної висоти і проголошена з-під землі, фізичності її письма, його вагомості й танцю, звучанню глибокої і чистої любові до людського тіла, притаманному їй.

«Більшість моїх історій існують, — пише Ле Гвін у вступі до «Міста ілюзій», — щоб виправдати мандрівку. Насправді я ніколи не замислювалася над сюжетом аж так серйозно, мені йшлося про те, щоб дістатися з точки А в точку Б — чи, частіше, з точки А в точку А — найскладнішим і найбільш обхідним «шляхом». Каже вона це з певною самоіронією, а тим часом її твори демонструють, який безмір усього містить подорож: рух, дорожні труднощі, перетворення. Два з цих трьох романів зображають тривалі й тяжкі мандрівки, які перериваються епізодами з відмінним ритмом: розбивання і згортання табору, прохання про гостинність і приймання її або ж різка й страшна відмова в ній. У третьому творі ця динаміка

є оберненою: герої переживають облогу, захищаючи місто від маршу нападників. Якщо тут є повільність, то є й багатство, — поширення звуку у воді, поринання у довірчий чистий голос оповідача.

Я читала всі вступи самої авторки до цих творів, готуючись написати свій, — як можна прочитати книгу-провідник, перш ніж рушати у власну подорож. Але такі книжки-провідники мають дуже короткий термін придатності; невдовзі їхні дороговкази самі стають курйозними артефактами, що у дрібних деталях описують давно зниклий ресторан, готель чи, загальніше кажучи, підказують обрис інтересів і клопотів колишньої культури.

Свій вступ до «Світу Роканнона» Ле Гвін написала через тринадцять років після першої появи книжки. У ньому вона шкодує через те, що називає «безладним змішуванням» фентезі і наукової фантастики, поєднання в тій самій історії летючих котів і захисних комбінезонів. Та це відносить її твір до жанру, про який можна довго говорити, не вичерпавши теми повністю. Читаючи цей вступ майже через п'ятдесят років після його написання, я виявила: те, що змушувало авторку соромитися, захоплювало мене. Не могло не захопити всі покоління, які щось та любили у битвах між космочарівниками «Зоряних воєн». А, при нагоді, вперше на екранах кінотеатрів вони з'явилися за рік після публікації вступу Ле Гвін. Те, що вона назвала «безладним змішуванням», було, як на мене, творчою й чудовою оригінальністю, доказом того, що жанри можна й треба вигинати й викручувати у нові форми, надаючи їм нових значень. Кожна з цих книжок вдаряє у жанрові конвенції, наче уламок кременю, розпалюючи нове полум'я з викресаних іскор.

Однак не все було виправданнями. Ле Гвін написала також таке: вона бачила у «Світі Роканнона» «несміливість, легковажність і везіння новачка, — всі риси деміурга-початківця... Я напевне не змогла б написати таку історію тепер, але можу перечитати, а тринадцятилітня дистанція дозволяє мені спокійно розгледіти, що в ній не дуже, а що добре... І форма її добра». Мала б я ансамбль, сягнула б крізь десятиліття до цих слів і дискутувала б із ними; запевнила б, що непорушність жанрів вийде з моди, подібно до подушечок на плечах і вискубаних брів (я постійно зиркаю через плече на майбутніх читачів, адже за їхніх часів це знову може стати модним). Та хоча ансамбли потрібні, щоб розмовляти зі зниклим минулим, книжки — це технологія, якої ми потребуємо, щоб розмовляти з майбутнім,

згортаючи простір і час у просту щирість голосу літньої жінки, яка переповідає історію своїх найранніших історій.

Зараз я у віці Ле Гвін, коли вона написала «Світ Роканнона», і химерно тішуся з того, що досі не прочитала її найвідоміших творів. Звичайно, маю такий намір, але дякую долі за можливість іти в ногу з книжками Ле Гвін, читати так, як вона їх писала, повторювати шлях, який вона здолала, не знаючи, що буде далі. Сприймати її саму і її твори не як гору, на яку треба піднятися, чи сонце, яке можна побачити, а як подорож, яку треба розпочати. Приймати її не за граніт чи постійну величину, а за радісно болотисту дорогу, запашну і м'яку стежку, що звивається між заростями папороті, веде через пагорби і тягнеться далеко-далеко, за межі світів, які ми знаємо, чи тих, про які помилково судимо, наче добре їх знаємо. Взятися за цю працю ні надто рано, ні надто пізно, а в слушний час, — щоб привітати тебе, мій супутнику у цій мандрівці, тут, на порозі нової пригоди, незалежно від того, проробив ти вже цю працю раніше, чи ні, і сказати тобі, вирушаючи в путь:

*Повернися з нами, повернися до нас,
завжди повертайся додому¹.*

*Оттава, Онтаріо
Серпень 2021*

¹ Le Guin, Ursula K. "Initiation Song from the Finders' Lodge." *Always Coming Home*. New York: Harper and Row, 1985. (Прим. А. ель-Мохтар).

*Ця книга зі вдячністю присвячена пам'яті
Селе Лаллі, Дона Воллгайма і Террі Карра*

СВІТ РОКАННОНА

✍

ПРОЛОГ

НАШИЙНИК

Як відокремити легенду від факту, оповідаючи про світи, розділені багатьма роками? Про планети без імені, звані їхніми мешканцями просто «Світом», планети без історії, де минуле є цариною міту? Де дослідник, повертаючись, дізнається, що його власні вчинки кількालітньої давнини стали діяннями бога. Наші світлошвидкісні кораблі, наче мости, з'єднують між собою два береги часової ущелини, наповненої безрозсудною темрявою, в якій, подібно до бур'яну, проростає все непевне і зміщене.

Коли намагаєшся розповісти історію чоловіка, звичайного науковця Ліги, який не так давно, кілька років тому, вирушив до такого безіменного, напіввідкритого світу, відчуваєшся наче археолог серед тисячолітніх руїн, нині ледь помітних за густою плутаниною листя, квітів, гілок та лози, раптово опинившись перед виразною геометрією колеса чи відполірованого наріжного каменю. Так, наче ти увійшов крізь освітлений сонцем прохід до звичайного приміщення, а знайшов усередині темряву, неймовірне мерехтіння полум'я, блиск самоцвіту, ледь уловимий рух жіночої руки.

Як відокремити факт од легенди, одну правду від іншої правди?

Крізь історію Роканнона, ненадовго зблиснувши синім сяйвом, повертається коштовність. Отож, почнімо з неї!

Галактичний Регіон 8, номер 62, Фомальгаут II
Високорозумні форми життя: Контактні Види:

Вид I

А) Гдеміар (одн. Гдем): Високорозумні, цілковито людиноподібні, нічний спосіб життя, троглодити, зріст 120-135 см,

шкіра світла, волосся на голові темне. На момент контакту ці мешканці печер мали жорстко стратифіковане олігархічне урбаністичне суспільство, модифіковане частковою телепатією в межах колонії, та технологічно орієнтовану культуру Ранньої Сталі. Упродовж Місії Ліги в 252-254 роках технологічне зростання до Індустріального Рівня, п. С. У 254 році олігархам округу Кирієнберег було подаровано Автоматичний Космічний Корабель (до Нової Південної Джорджії та назад). Статус С' (С штрих).

Б) Фііа (одн. Фіан): Високорозумні, цілковито людиноподібні, денний спосіб життя, сер. зріст 130 см, особи, яких вдалося помітити, загалом світлошкірі та світловолосі. Впродовж нетривалих контактів були виявлені сільські та пастуші спільноти, часткова телепатія в межах колонії, також деякі ознаки короткодистанційного телекінезу. Раса видається атехнологічною, ухиляється від контактів, культурні моделі мінімалістичні та неусталені. Наразі неоподатковані. Статус Е? (Е під запитанням).

Вид II

Ліуар (одн. Ліу): Високорозумні, денний спосіб життя, сер. зріст близько 170 см, цей вид населяє фортеці/села, суспільство кланово-ієрархічне, технологічний розвиток зупинився (Бронза), культура феодално-героїчна. Увага: наявний горизонтальний соціальний поділ на дві псевдораси: а) Ольгіор, «середньорослі», світлошкірі та темноволосі; б) Ангіар, «князі», «пани» або «володарі», дуже високі, шкіра темна, волосся жовте...

— Як у неї, — сказав Роканнон, зиркнувши у «СТИСЛИЙ КИШЕНЬКОВИЙ ДОВІДНИК РОЗУМНИХ ФОРМ ЖИТТЯ», а потім на дуже високу темношкіру жовтоволосу жінку посеред довгої музейної зали. Увінчана сяйвом волосся, жінка стояла нерухомо і прямо, розглядаючи щось на стенді. Її обступили четверо метушливих непривабливих карликів.

— Я не знав, що на Фомальгауті II стільки народів, окрім трогів, — сказав Кето, куратор.

— Я теж. Тут перелічені навіть якісь «Непідтверджені» види, безпосередніх контактів з ними не було. Схоже, настав час місії, яка

б ретельніше оглянула цю місцевість. Добре, тепер ми принаймні знаємо, *що* вона за одна.

— Хотів би я дізнатися, *кто* вона.

Вона походила з древнього роду, була нащадком перших королів ангіар, і, попри теперішню вбогість, її волосся сяяло чистим незносимим золотом її спадку. Маленькі фіїа кланялися, коли вона минала їх, навіть тоді, як вона була босоногою дитиною, що бігала полями, а світла та вогненна комета її волосся яскравіла, розмаяна неспокійними вітрами Кирієну.

Була зовсім юною, коли Даргал Галланський побачив її, позалицявся, освідчився і забрав із розбитих веж та пронизаних протягом зал її дитинства до власного високого дому. У Галлані на схилі гори теж не було жодного комфорту, хоча велич іще зоставалася. Вікна без скла, гола кам'яна підлога; в холоднорік можна було, прокинувшись, побачити в кімнаті під кожним вікном довгі низькі замети навіяного за ніч снігу. Новопошлюблена жона Даргала ставала вузькими босими ногами на засніжену підлогу, заплітала полум'я свого волосся і сміялася до молодого мужа у срібному дзеркалі, що висіло в їхній кімнаті. Це дзеркало, а ще весільна сукня його матері, вишита тисячею крихітних блискіток, — оце й усе його багатство. Деякі менш значні члени Даргалового роду досі володіли скринями оксамитного одягу, меблями з позолоченого дерева, срібною упряжжю для їхніх коней, обладунком та прикрашеними сріблом мечами, клейнодами і коштовними прикрасами — на ці останні заздро поглядала Даргалова жона, озираючись на саджений самоцвітами браслет чи золоту брошку; навіть тоді, коли власниця прикраси чемно пропускала її вперед, віддаючи належну пошану її народженню та шлюбу.

Даргал та його дружина Семлі на Бенкеті сиділи четвертими від Високого Столу Галлану, настільки близько до Владаря Галлану, що старий князь часто власноруч наливав Семлі вина і розмовляв про полювання зі своїм небожем і спадкоємцем Даргалом, дивлячись на молоду пару із тужною любов'ю — не мав-бо вже ніяких надій на краще майбуття. Надія рідко приходила до ангіар Галлану та й до всіх мешканців західних земель, відколи з'явилися Зоревладці зі своїми домами, що підплигували на вогненних стовпах, і своєю грізною зброєю, яка зрівнювала гори із землею. Вони порушили всі

старі звичаї, заборонили давні війни, а навіть змусили платити їм данину. Ангіар вважали це страшною ганьбою, хоча сума й була невеликою. Данина призначалася для війни, що її Зоревладці мали вести з якимсь дивним ворогом десь у порожнечі між зірками, наприкінці часів. «Ця війна буде й вашою», — казали вони. Але вже цілі покоління ангіар сиділи у своїх бенкетних залах у ганебній бездіяльності, спостерігаючи, як їхні подвійні мечі іржавіють, їхні сини ростуть, ніколи не завдаючи ударів у битвах, а їхні доньки мусять одружуватись із бідняками, навіть із середньорослими, бо не мають здобутого у героїських набігах приданого, щоб привернути до себе шляхетного мужа. Обличчя Владаря Галлану було зажуреним, коли він дивився на ясноволосу пару і слухав їхній сміх, тимчасом як вони удвох пили терпке вино і жартували у холодній зруйнованій гордовитій фортеці їхньої раси.

Обличчя Семлі застигало, коли вона поглядала вниз у залу і бачила на сидіннях, далеко нижчих за її власне, навіть серед напівкровних та середньорослих, блиск і сяйво коштовного каміння на білій шкірі та чорному волоссі. Сама вона не принесла мужеві жодного посагу, навіть срібної шпильки. Сукню з тисячею блискіток сховала у скриню до дня весілля доньки, якщо судилася їй донька.

І це й була донька, вони назвали її Гальдре. Коли пух на її коричневій голівці подовшав, то заблищав незносимим золотом, спадщиною шляхетних поколінь, єдиним золотом, яким вона будь-коли володітиме.

Семлі не казала чоловікові, що її гризе. Попри всю лагідність, Даргал у своїй твердій княжій гордині мав лише зневагу до заздрості та суєтних бажань, і вона боялася його презирства. Зате розмовляла із Даргаловою сестрою Даросою.

— Колись моя сім'я мала великий скарб, — розповідала. — Це був нашійник, ланцюжок зі щирого золота, а посередині синій камінь-самоцвіт — сапфір?

Даросса, сміючись, похитала головою: теж не була певна назви каменю. Був кінець теплороку, як Північні ангіар називали літо свого восьмисотденного року, починаючи цикл заново від кожного рівнодення. Семлі вважала цей календар чудернацьким, придатним лише для розрахунків середньорослих. Її сім'я вигасала, але була старшою та чистішою крові, ніж у будь-кого з тих північно-західних скоробогатків, які надто легко змішувалися з ольгіор.

Вони із Даросою сиділи на кам'яній лаві під вікном, гріючись на сонці, високо у Великій Вежі, де мешкала старша із жінок. Овдовівши замолоду, бездітна Даросса вийшла заміж удруге за князя Галланського, брата її батька. Оскільки це був шлюб між родичами і другий для них обох, вона не називалася княгинею Галланською. Колись цей титул носитиме Семлі. Але Даросса сиділа поруч зі старим князем на Високому Столі та разом із ним правила його володіннями. Старша за свого брата Даргала, вона любила його молоденьку дружину і безтямно захоплювалася яскравоволосою маленькою Гальдре.

— За нього було заплачено, — вела далі Семлі, — усіма тими грішми, які здобув мій предок Лейнен, завоювавши Південні Лени, — лише подумати, всі гроші зі всього королівства за один клейнод! Ох, він би затьмарив своїм сяйвом геть усе в Галлані, навіть ті діаманти завбільшки як яйця птаха кооб, що їх носить твоя кривнечка Іссар. Такий прегарний був, що дістав власне ім'я, його назвали «Оком моря». Цей нашійник носила моя прабабка.

— А ти ніколи його не бачила? — ліниво спитала старша жінка, дивлячись на зелені гірські схили, куди довге-довге літо посилало свої гарячі та невтомні вітри, що блукали лісами і кружляли вздовж білих доріг, які вели до далекого морського узбережжя.

— Він зник, перш ніж я народилася.

— Зоревладці забрали його як данину?

— Мій батько казав, що його вкрали ще до того, як вони прилетіли. Не те, щоб він багато розповідав, але одна стара середньоросла казочниця завше мені говорила, наче фііа знають, куди поділася та коштовність.

— Ох, як би я хотіла побачити фііа! — промовила Даросса. — Стільки є пісень та оповідей про них. Чого вони ніколи не приходять у Західні Землі?

— Думаю, що тут для них надто високо, надто холодно взимку. Вони люблять сонячне світло південних долин.

— А вони схожі на глинолюдів?

— Тих я ніколи не бачила; на півдні тримаються осторонь від нас. Здається, вони білошкірі, як середньорослі, а тіла у них безформні. Фііа біляві; схожі на дітей, лише худіші та мудріші. Ох, цікаво, чи знають вони, де нашійник, хто його вкрав і куди сховав. Подумай лише, Дароссо, якби я могла увійти до Бенкетної Зали Галлану,

сісти поруч зі своїм мужем, з ціною всього королівства довкола шиї. Я б затьмарила всіх жінок, як він усіх чоловіків.

Даросса схилила голову над дитинкою, що сиділа між матір'ю і тіткою на хутрянному килимку, вивчаючи свої коричневі пальчики.

— Дурненька Семлі, — пробурмотіла вона дитинці. — Семлі, що світить, як летюча зоря, Семлі, чий чоловік не любить жодного іншого золота, крім золота її волосся...

А Семлі мовчала, дивлячись на зелені літні схили, що тяглися аж до далекого моря.

Мовчала, але далі думала своє. Коли закінчився наступний холоднорік, Зоревладці знову прилетіли збирати свою данину для війни проти кінця світу — взявши цього разу перекладачами пару карлів-глинолюдів, і це так принизило всіх ангіар, що майже довело їх до бунту. Тоді минув наступний теплорік, Гальдре стала любою-прелюбою щебетливою дитиною. Одного ранку Семлі принесла її до сонячної кімнати Даросси у вежі. На Семлі був старий синій плащ, волосся прикривав каптур.

— Дароссо, візьми Гальдре на ці кілька днів, — швидко і спокійно сказала вона. — Я їду на південь до Кирієну.

— Побачитися з батьком?

— Пошукати свого спадку. Твої родичі з Гаргетського Лєну шпиґали Даргала і сміялися. Навіть отой напівкровний Парна може колоти йому вічі, бо дружина Парни, ця тістолиця чорноголова нечупара, має атласне покривало на ліжку, діамантову сережку і три сукні, тимчасом як Даргалова дружина мусить латати свою сукню...

— Чи Даргалова гордість — це його жона, чи те, що вона зодягає? Але це не переконало Семлі.

— Владарі Галлану стають бідняками у власній залі. Я збираюся принести своєму панові віно, як і годиться в моєму роді.

— Семлі! Чи Даргал знає, куди ти їдеш?

— Скажи йому, що я щасливо повернуся! — промовила молоденька Семлі, на мить вибухаючи веселим сміхом; тоді схилилася, щоб поцілувати доньку, повернулася і, перш ніж Даросса змогла промовити бодай слово, швидко, наче вітер, промчала по нагрітій сонцем кам'яній підлозі.

Заміжні жінки ангіар ніколи не їздили верхи для розваги і Семлі не покидала Галлану від часу свого весілля. Отож тепер, вибравшись на високе сідло вітроконя, знову відчула себе дівчиною, як

та дика панна, котрою вона була, коли, гнана північним вітром, літала на напівоб'їжджених звірах над полями Кирієну. Кінь, що ніс її зараз із пагорбів Галлану, був чистокровнішим, смугаста шкіра тісно облягала порожнисті легкольотні кості, зелені очі мружилися від вітру, легкі й могутні крила то підіймалися вгору, то опускалися вниз обабіч Семлі, відкриваючи і затуляючи, відкриваючи і затуляючи хмари вгорі та пагорби внизу.

На третій ранок вона дісталася Кирієну і знову опинилася серед напівзруйнованого двору. Її батько всеньку ніч пив, і, як за давніх часів, ранкове світло, проколюючи діряві дахи та обвалені стелі, дратувало його, а вид доньки лише побільшив це роздратування.

— Ти чого повернулася? — крикнув він, його спухлі очі зиркнули на неї, а тоді перейшли на щось інше. Вогненне волосся його молодості погасло, на голові плуталися сиві пасма. — Чи ж той молодий галланець не одружився з тобою, що ти покрадьки втекла додому?

— Я Даргалова дружина. Батечку, я прийшла по свій посаг.

Пияк несхвально форкнув, але вона так ніжно до нього засміялася, аж він змушений був знову зиркнути на неї, скривившись.

— Чи правда, батечку, що це фііа вкрали нашійник, званий «Оком моря»?

— Звідки мені знати? Це все старі байки. Нашійник зник іще до дня мого народження, бодай би той день взагалі не настав. Як хочеш знати, спитай фііа. Йди до них, повертайся до свого чоловіка. А мене зостав. Тут, у Кирієні, немає місця для дівчат, золота та решти цієї історії. Тутешня історія завершилася; це гине місце, це пустка. Усі сини Лейнена мертві, їхні скарби зникли. Йди своєю дорогою, дівчино.

Сивий і опухлий, наче ткач павутини у зруйнованих будинках, він обернувся й пішов непевними кроками, щоб у підвалі сховатися від денного світла.

Ведучи галланського смугастого вітроконя, Семлі покинула старий дім і спустилася вниз схилом крутого пагорба, повз селище середньорослих, які привітали її з похмурою повагою, через поля і луки, де паслися великі напівдикі герілор з підрізнаними крильми, — та до долини, зеленої, наче мальована чаша, по вінця повна сонячним світлом. У глибині долини було селище фііа і, тільки-но вона зійшла з коня, маленькі люди побігли їй назустріч із хатин та садів, промовляючи слабенькими тонкими голосами:

— Вітай, дружино галланського княжича, пані Кирієну, Вітро-родна, Семлі Прекрасна!

Вони давали їй чудові імена і вона радісно їх слухала, не переймаючись їхнім сміхом, бо вони сміялися, хай що б казали. Та й сама вона говорила, сміючись. Стояла висока у довгому блакитному плащі, а фііа кружляли довкола, вітаючи її.

— Вітай, Світляний народе, вітайте, ясножителі, фііа, друзі людей!

Вони забрали її до селища і ввели до одного зі своїх легких, повних повітря будиночків, а ззаду бігли крихітні діти. Вік дорослого фіан неможливо було визначити; важко було навіть відрізнити їх між собою чи, коли вони, як оце зараз, швидко кружляли, немов метелики довкола свічки, бути певним, що весь час розмовляєш із тим самим. І все-таки Семлі здавалося, наче до неї говорить лише один із них, тимчасом як інші годували і доглядали її коня, приносили їй воду для пиття та миски плодів низеньких садових дерев.

— Це не фііа вкрали нашійник князів Кирієнських, — кричав маленький чоловічок. — Що фііа робили б із золотом, пані? У тепло-рік ми маємо сонячне світло, а в холоднорік — пам'ять про сонячне світло; і золоті плоди, і золоте листя кінцепори, і золоте волосся нашої пані Кирієну. Жодного іншого золота в нас нема.

— То, може, його вкрав якийсь середньорослий?

Довкола неї довго лунав тихенький сміх:

— Невже середньорослі посміли б? О пані Кирієнська, жоден смертний не знає, як зникла велика коштовність: ні людина, ні середньорослий, ні фіан і ніхто із Семи народів. Лише мертві знають, як вона загубилася у ті давні-предавні часи, коли Кирлі Гордий, чисю правнучкою є Семлі, гуляв на самоті між морськими печерами. Але, можливо, вона знайдеться у Ненависників Сонця.

— У глинолюду?

Новий вибух сміху, цього разу тривожного.

— Сядь із нами, Семлі, сонцеволоса, ти, що вернулася з півночі.

Вона сіла з ними їсти, і вони так само тішилися її привітністю, як вона — їхньою. Але почувши, як Семлі повторила, що піде до глинолюду шукати свою спадщину, раз вона там, перестали сміятися і потроху число їх довкола гості поменшало. Врешті вона зосталася сам на сам із одним, можливо, з тим, який розмовляв був із нею перед трапезою.

— Не йди до глинолюду, Семлі, — сказав він, і її серце на мить завмерло. Фіан повільно провів долонями по очах і раптом увесь простір довкола них потемнів. Плоди на тарілці наче присипав білий попіл, усі чаші з чистою водою спорожніли.

— У горах далекої землі розлучилися фііа та гдеміар. Давно ми розлучилися, — сказав дрібненький тихий чоловік із народу фііа. — Раніше ми були одним народом. У них є те, чого немає в нас. У нас є те, чого немає в них. Подумай про сонячне світло, Семлі, про траву та дерева, які приносять плоди. Подумай, що не всі дороги, які ведуть униз, ведуть також угору.

— Моя дорога не веде ні вниз, ні вгору, мій любий господарю, а лише просто до мого спадку. Я піду туди, де він, і повернуся з ним. Фіан поклонився, тихенько сміючись.

За селищем вона сіла на свого смугастого вітроконя і, відповівши прощанням на їхнє прощання, піднялася разом із пополудневим вітром і полетіла на південний захід, до печер на скелястому узбережжі Кирієну.

Побоявалася, що їй доведеться довго спускатися вглиб печер-тунелів, аби знайти тих, кого вона шукала. Казали-бо, що глинолюд ніколи не виходить із печер на сонячне світло, остерігається навіть Великозорі та місяців. Дорога була далекою, один раз їй довелося опуститися, щоб її кінь міг пополювати на деревних пацюків, а вона з'їсти кусень хліба із саков. Хліб був твердим і сухим, як шкіра, але зберіг крихту свого первісного смаку, і вона, самотньо його споживаючи на поляні посеред південного лісу, на мить почула тихий голос Даргала й побачила його обличчя, повернуте до неї у сяйві галланських світильників. Якийсь час сиділа, мріючи про те суворе і живе молоде обличчя і про те, що вона скаже йому, повернувшись додому з викупом королівства довкола шиї. «Я хотіла дару, гідного мого мужа, пане мій». Тоді поспішила далі, але, коли дісталася узбережжя, сонце сіло і навіть Великозоря опустилася слідом за ним. Від заходу задув підступний вітер, неспокійний, поривчастий, змінний, і її вітрокінь втомився, змагаючись із ним. Семлі дозволила коневі опуститися на пісок. Він одразу ж згорнув крила, підібгав під себе товсті, хоч легкі, ноги і замуркав. Семлі стояла, тримаючи плащ під горлом та погладжуючи шию коня, так що він затріпотів вухами і знову замуркотів. Її руці було добре і зручно в теплому хутрі, але все, що бачили її очі — сіре небо у мазках хмар, сіре море і темний

пісок. Тут по піску пробігло низьке темне створіння — ще одне — ціла група, присідаючи, підбігаючи, зупиняючись.

Вона голосно їх покликала. Хоча здавалося, наче досі її не бачили, за мить вони вже були довкола неї. Од вітроконя трималися на відстані; він перестав муркотіти, а його шерсть під рукою Семлі злегка здибилася. Взяла його за вуздечку, рада, що має захист, але й побоюючись можливого у знервованої тварини нападу люті. Дивні людиці стояли, мовчки дивлячись, їхні тяжкі голі стопи грузли в піску. Не було жодного сумніву: заввишки як фіїа, а в усьому іншому — наче тінь, чорна подоба того розсміяного народу. Голі, присадкуваті, незграбні, пряме волосся, шкіра сіро-біла, волога, як у черв'яків; очі мов камені...

— Чи ви глинолюди?

— Ми гдеміар, народ Владарів Королівств Ночі.

Несподівано гучний і низький голос аж надто помпатично пролунав у солоних вітряних сутінках, але, як і з фіїа, Семлі не могла достеменно сказати, хто саме заговорив.

— Вітаю вас, Владарі Ночі. Я Семлі Кирієнська, дружина Даргала Галланського. Я прийшла до вас, шукаючи мій спадок, нашійник, що зветься «Оком моря», давно загублений.

— Чого ж ти шукаєш його тут, ангіа? Тут лише пісок, сіль і ніч.

— Бо у глибоких місцях знають про загублені речі, — відповіла Семлі, цілком готова до випробування розуму, — і золото, що прийшло з-під землі, може повернутися під землю. А ще кажуть, буцім річ інколи повертається до того, хто її зробив.

Це останнє було здогадом, але влучило в ціль.

— Правда така, що нам відома назва нашійника «Око моря». Колись давно його зроблено в наших печерах, а потім продано від нас до ангіар. А синій камінь походить із володінь наших родичів на сході. Але це все дуже старі оповіді, ангіа.

— Чи можу я вислухати їх там, де їх розповідають?

Приземкуваті люди мовчали, наче вагаючись. Сірий вітер віяв над піском, темніючи, бо сідала Великозоря; звук моря то гучнішав, то затихав. Глибокий голос заговорив знову:

— Так, пані ангіар. Можеш увійти до Глибоких Зал. Ходімо з нами.

У цьому голосі з'явилася якась нова, улеслива нотка. Але Семлі не почула її. Пішла за глинолюдами через пісок, ведучи свого пазуристого коня на короткому поводі.

Біля входу до печери, схожої на беззубий роззявлений рот, який видихав назовні теплий сморід, один із глинолюдів сказав:

— Летючий звір не може увійти.

— Може, — промовила Семлі.

— Ні, — сказали присадкуваті люди.

— Може. Я його тут не залишу. Він не мій. Нікого не чіпатиме, доки я тримаю його за вуздечку.

— Ні, — повторювали низькі голоси, але інші їх перебили: — Як забажаєш.

Після хвилинного вагання вони пішли далі. Під каменями стало так темно, наче паща печери проковтнула їх. Йшли по одному, Семлі була останньою.

Темний досі тунель дещо пояснішав, і вони увійшли під кулю слабого білого вогню, яка звисала зі стелі. Далі була інша, відтак іще одна, а між ними по кам'яних фестонах тяглися якісь чорні черв'яки. Що далі вони йшли, то частішими ставали вогненні кулі, так що весь тунель був осяяний яскравим холодним світлом.

Провідники Семлі зупинилися там, де розходилися три тунелі, всі перекриті дверима, на вигляд залізними.

— Ми зачекаємо, ангіа, — сказали вони і восьмеро зосталося з нею, тимчасом як троє інших розчинили одні з дверей та пройшли крізь них. Двері з гуркотом зачинилися.

Пряма і нерухома стояла донька ангіар у білому чистому світлі ламп; її вітрокінь примостився біля неї, кінчик його смугастого хвоста смикався; великі складені крила раз у раз здригалися, наче звір намагався злетіти. У тунелі позаду Семлі восьмеро глинолюдів сиділи навпочіпки, тихо перемовляючись низькими голосами, своєю власною мовою.

Центральні двері з брязкотом розчинилися.

— Хай ангіа увійде до Королівства Ночі! — гукнув новий голос, лункий і пихатий. Глинолюд, що мав одяг на товстому сірому тілі, стояв у дверях, киваючи до неї. — Ввійди і глянь на чудеса наших земель, дивовижі, створені нашими руками, витвори Владарів Ночі!

Мовчки, тягнучи за вуздечку свого коня, Семлі схилила голову і пішла слідом за глинолюдом у низькі двері, розраховані на зріст карлів. Попереду з'явився ще один яскраво освітлений тунель, вогкі стіни сліпуче блищали у білому світлі, але цього разу замість хідника на його підлозі були дві смуги відполірованого заліза, — тяглися,

скільки сягало око. На цих смугах стояло щось, схоже на візок, з металевими колесами. Скорившись жестам свого нового провідника, без вагань і без жодних ознак хвилювання на обличчі, Семлі ввійшла до візка, змусивши вітроконя присісти біля неї. Глинолюд сів спереду і почав пересувати стержні та коліщата. Залунав гучний шум, удари металу об метал, а тоді стіни тунелю почали дрижати, все швидше рухатися назад, аж вогненні кулі над головою злилися в розмиту смугу, а затхле тепле повітря змінилося на смердючий вітер, що здув Семлі каптура з голови.

Візок зупинився. Семлі слідом за провідником піднялася базальтовими сходами до великого передпокою, а тоді увійшла до ще просторішої зали, чи то вимитої в давнину підземними водами, чи то видовбаної глинолюдами в камені; її темрява ніколи не знала сонячного проміння — залу освітлював незвичайний холодний блиск куль. У закритих решітками отворах оберталися й оберталися великі лопаті, перемішуючи затхле повітря. Великий закритий простір бринів і гудів од шуму: гучних голосів глинолюдів, пронизливого і шелесткого дзижчання та вібрації лопатей і коліс, що оберталися, луни і відлуння цього всього від каменю. Тут усі кремезні глинолюди мали на собі одяг, який наслідував убрання Зоревладців — штани, м'які черевики, туніки з каптурами, лише нечисленні жінки, — квапливі карлиці з догідливим виглядом, — були оголеними. Серед чоловіків було багато солдатів. Вони мали при боці зброю, зроблену на подобу жажливих світлометів Зоревладців, хоча навіть Семлі бачила, що насправді це залізні палиці схожої форми. Бачила це все, не дивлячись. Ішла туди, куди її вели, не повертаючи голови ні ліворуч, ні праворуч. Коли дійшла до групи глинолюдів, які носили залізні обручі поверх свого чорного волосся, її провідник зупинився, вклонився і гукнув:

— Високі Владарі гдеміар!

Було їх семеро і на їхніх ніздрюватих обличчях малювалася така пиха, аж Семлі захотілося сміятися.

— Приходжу до вас, шукаючи загублений скарб моєї сім'ї, о Владарі Темного Королівства, — поважно сказала вона їм. — Шукаю викуп Лейнена, Око моря.

Її голос був слабким порівняно з гуркотом величезного склепіння.

— Так нам і сказали наші вісники, пані Семлі.

Цього разу вона зуміла розпізнати того, хто говорив: іще нижчий, ніж інші, насилу сягав Семлі до грудей, з білим владним жорстоким обличчям.

— Не маємо речі, яку ти шукаєш.

— Кажуть, що колись вона була вашою.

— Багато чого кажуть там, де сонце засліплює очі.

— І вітри розносять слова всюди, де віють вітри. Я не питаю, як нашійник загубився і повернувся до вас, що колись давно були його створили. Це — старі казки, старі кривди. Тепер я прагну лише знайти його. Хай він зараз не у вас, але, можливо, ви знаєте, де він.

— Не тут.

— Отож деінде.

— Ти до нього не дістанешся. Нізащо, якщо ми тобі не допоможемо.

— То допоможіть мені. Прошу цього, як ваша гостя.

— Сказано: ангіар беруть, фііа дають, гдеміар дають і беруть. Якщо ми це зробимо для тебе, що ти нам даси?

— Свою вдячність, Владарі Ночі.

Стояла серед них висока і ясна, усміхаючись. Всі вони дивилися на неї з важким мимовільним захопленням, з похмурою жадобою.

— Послухай, ангіа, великою є послуга, якої ти у нас просиш. Ти навіть не знаєш, наскільки вона велика. Не можеш цього зрозуміти. Походиш із раси, яка нічого не розуміє і ні про що не дбає, вам би лише літати на вітроконях, засівати землю, махати мечем і гуртом горлати. Але хто зробив вам мечі з ясної сталі? Ми, гдеміар! Ваші князі приходять до нас і наших копалень, купують мечі і йдуть, не озираючись, не розуміючи. Але ось ти тут, дивитимешся, зможеш побачити дещицю з безлічі наших чудес, — вічні світильники, візок-самохід, машини, які шиють нам одяг і готують їжу, освіжають наше повітря і служать нам у всьому. Знай, що ти не спроможна збагнути всіх цих речей! І ще знай: ми, гдеміар, — друзі тих, кого ви називаєте Зоревладцями. Ми приходили з ними до Галлану, до Реогану, до Гул-Оррену, до всіх ваших замків, щоб допомогти їм розмовляти з вами. Зоревладці, яким ви, горді ангіар платите данину, — наші друзі. Вони роблять послуги нам, ми робимо послуги їм. Що ж тоді значить для нас твоя вдячність?

— Вам належить відповісти на це запитання, — відказала Семлі, — не мені. Я поставила своє запитання. Прошу відповісти на нього, Владарю.

Якийсь час усі семеро радилися, словами і без слів. Зиркали на неї, відверталися, щось бурмотіли і затихали. Довкола них поволі, мовчки зібрався натовп, аж урешті Семлі оточили сотні пелехатих чорних голів. Уся велика лунка печера, окрім вузького простору довкола неї, була заповнена людьми. Вітрокінь тремтів од страху та надто довго стримуваного роздратування, його очі дуже розширилися і зблідли, як це буває в коней, змушених літати вночі. Семлі погладила теплу шерсть його голови, шепочучи:

— Заспокойся, мій хоробрий, мій ясний, пане вітру...

— Ангіа, ми візьмемо тебе до місця, де зберігається скарб. — Глинолюд із білим обличчям і залізною короною знову обернувся до неї. — Більше не можемо для тебе зробити. Мусиш піти з нами, щоб заявити свої претензії на нашійник там, де він лежить, тим, хто його зберігає. Летючий звір не може піти з тобою. Мусиш іти сама.

— Наскільки далека подорож, Владарю?

Його губи розтяглися ще і ще.

— Дуже далека, Пані. Але вона триватиме лише одну довгу ніч.

— Дякую вам за вашу ласку. Чи про мого коня подбають упродовж цієї ночі? З ним не може трапитися нічого поганого.

— Він спатиме, доки ти не повернешся. На більшому вітроконі ти летітимеш, перш ніж ізнову побачиш цього звіра! Не запитаєш, куди ми тебе забираємо?

— Чи можемо вирушити якомога швидше? Я не хотіла б надто довго бути поза домом.

— Так. Якомога швидше.

Семлі не змогла б переказати, що діялося у наступні години; геть усе було поспішним, переплутаним, галасливим, незвичайним. Доки вона тримала свого коня за голову, один із глинолюдів увігнав йому довгу голку в золотосмугий клуб. Вона ледь не зойкнула, побачивши це, але її кінь лише здригнувся, а потім, муркаючи, глибоко заснув. Група глинолюдів винесла його, — було виразно видно, що їм довелося зібрати всю свою відвагу, щоб торкнутися теплої шерсті. Потім їй довелося дивитися на голку, яка вколола її власне передпліччя. Подумала, що це, можливо, щоб випробувати її мужність, бо спати їй не захотілося. Хоча вона і в цьому не була впевнена. Час від часу їй доводилося входити у візки, що їхали залізними смугами, минаючи сотні й сотні металевих воріт і склепінчастих печер; одного разу візок проїхав крізь печеру, яка з обох боків нескінченно

тяглася в темряві у далечінь, а вся ця темрява була повна великих зграй герілор. Семлі чула їхні похмурі хрипкі вигуки, помітила зграї, вирвані з темряви передніми ліхтарями візка, потім виразніше роздивилася у білому світлі й побачила, що всі вони безкрилі і сліпі. Тут вона заплющила очі. Але попереду було ще багато тунелів, крізь які довелося проїхати, численні нові печери, все нові сірі опецькуваті тіла і сердиті обличчя, лункі хвалькуваті голоси, — і так тривало, аж доки її раптово не вивели на відкритий простір. Була глупа ніч; вона радісно звела очі на зірки і самотній ясний місяць, маленьку Гелікі, що сяяла на заході. Але глинолюди все ще оточували Семлі. Тепер вони змусили її піднятися у якийсь новий візок чи печеру, вона достеменно не зрозуміла, що це таке. Це приміщення було тісним, повним маленьких мерехтливих вогників, схожих на висячі ліхтарики, дуже вузьким і ясным, надто коли рівняти з великими сирими печерами і зоряною ніччю. Ще одна голка вп'ялася в неї, і глинолюди сказали, що доведеться прив'язати її до якогось плаского стільця. Прив'язати її голову, руки і ноги.

— Не дозволю, — промовила Семлі.

Але побачивши, що четверо глинолюдів, які мали бути її провідниками, першими дали себе прив'язати, вона скорилася. Всі інші пішли. Тоді зазвучав гуркіт, тоді довга тиша; на неї тисла велика, хоч невидима вага. Потім не стало ваги, не стало звуку, не стало взагалі нічого.

— Я померла? — спитала Семлі.

— О ні, Пані, — відповів голос, який їй не сподобався.

Розплющивши очі, побачила схилене над нею біле обличчя, розтягнуті широкі губи, очі немов камінці. Її пута спали, вона наче злетіла вгору. Була невагомою, безтілесною, відчувала себе подмухом страху на вітрі.

— Ми тебе не скривдимо, — сказав приглушений голос чи, може, кілька голосів. — Ми хочемо лише торкнутися твого волосся. Дозволь нам торкнутися твого волосся.

Округлий візок, у якому вони були, ледь тремтів. За єдиними вікном була непроглядна ніч. Чи, може, це туман або ж взагалі порожнеча? Одна довга ніч, сказали вони. Дуже довга. Семлі сиділа нерухомо і витримала дотик їхніх важких сірих рук до свого волосся. Пізніше вони торкалися її рук, ніг та плечей, тоді шиї: тут вона зціпила зуби і підвелася. Вони відступили.

— Ми не скривдили тебе, Пані, — заговорили вони.

Вона кивнула головою.

Коли їй наказали, знову сіла в крісло, що прив'язало її до себе. Світло за вікном спалахнуло золотом. Заплакала б, побачивши це, але ще раніше зомліла.

— Добре, — сказав Роканнон, — тепер ми принаймні знаємо, що вона за одна.

— Хотів би я дізнатися, *хто* вона, — пробурмотів куратор. — Троги кажуть, наче вона хоче чогось, що є в нашому музеї?

— Будь ласка, не називай їх трогами, — для порядку промовив Роканнон. Як врофожист, етнолог ВисокоРозумних Форм Життя, мусив протестувати проти таких фраз. — Вони не надто симпатичні, але мають статус С-союзників. Цікаво, чого Комісія вибрала для розвитку саме їх? Іще навіть не сконтактувавшись зі всіма видами ВРоФоЖ? Закладуся, що обстеження робили центаврійці — вони завжди надавали перевагу мешканцям печер із нічним способом життя. Я радше підтримав би вид П.

— Троглодити, схоже, благоговіють перед нею.

— А ти хіба ні?

Кето глянув на високу жінку, тоді зашарівся і засміявся.

— Ну, в певному сенсі. За вісімнадцять років у Новій Південній Джорджії я ніколи не бачив такого прекрасного інопланетного типу. Та що там, ніде й ніколи не бачив такої прекрасної жінки. Справжня богиня.

Рум'янець розповзся по його обличчю, сягнувши маківки лисої голови, бо Кето був соромливим куратором, незвичним до гіпербол. Але Роканнон поважно кивнув на знак згоди.

— Хотів би я порозмовляти з нею без цих тр... гдеміар як перекладачів. Але на це нема ради.

Роканнон підійшов до їхньої гості, а коли вона повернула до нього своє прегарне обличчя, то дуже глибоко вклонився, опустився на підлогу, ставши на одне коліно, схилив голову і заплющив очі. Цю позу він називав Універсальним Інтеркультуральним Реверансом і приймав її з певною грацією. Коли знову підвівся, прекрасна жінка усміхнулася й заговорила.

— Вона каже, вітай, Зоревладар, — буркнув один із її опецькуватого ескорту на піджині галактичної мови.

— Вітай, Володарко ангіар, — відповів Роканнон. — Чим ми тут у Музеї можемо прислужитися тобі, пані?

— Вона каже, прошу, дайте їй нашійник, скарб її кров-рід-предків, давно, давно.

— Який нашійник? — спитав він, і жінка, зрозумівши його, вказала на центральний стенд перед ними, на чудову річ, що там лежала: ланцюжок із жовтого золота, масивний, але дуже тонкої роботи, на якому був підвішений один великий гарячєблискучий сапфір. Роканнон здійняв брови, а Кєто в нього за спиною пробурмотів:

— У неї гарний смак. Це Фомальгаутський Нашійник — знаменитий витвір.

Вона усміхнулася обом чоловікам і знову заговорила з ними над головами троглодитів.

— Вона каже, о Зорєвладарі, Старший і Молодший, мешканці Дому Скарбів, це її скарб. Давно, давно. Спасибі.

— Звідки в нас ця річ, Кєто?

— Зараз, хай загляну до каталогу. Ага, знайшов. Ось. Одержано від цих трогів-тролів-як же їх? — гдеміар. Тут зазначається, що в них торгова манія: ми мусили дозволити їм заплатити за переданий їм корабель AD-4, яким вони сюди прилетіли. Нашійник — частина плати. Це їхня власноручна робота.

— Б'юся об заклад, що, відколи їх скерували дорогою Індустріалізації, вони вже такого не зроблять.

— Але вони, схоже, відчувають, що це її річ, а не їхня чи наша. Роканноне, це вочевидь важливо для них, а то б не витратили стільки часу заради неї. Адже об'єктивна різниця між нами і Фомальгаутом має бути значною!

— Безсумнівно, кілька років, — сказав врофожист, звичний до міжзоряних стрибків. — Не надто далеко. Що ж, ні «Довідник», ні «Путівник» не містять даних, достатніх для прийняттого припущення. Ці види, очевидно, не були належно вивчені. Може, маленькі чоловічки керуються звичайною чемністю стосовно неї. Або ж цей клятий сапфір може спричинити міжвидову війну. Може, вони підкоряються її бажанню, визнаючи її безумовну перевагу над ними. А, може, вона, попри вигляд, їхній в'язень, їхня принада. Як нам відрізнити?.. Можемо віддавати музейні речі, Кєто?

— О так. Всі експонати технічно вважаються позиченими, а не нашою власністю, бо інколи виникають схожі претензії. Ми рідко опираємось. Мир понад усе, аж доки не почнеться Війна.

— То я радив би віддати їй це.

Кето всміхнувся.

— Це честь, — відповів.

Відчинивши стенд, вийняв великий золотий ланцюжок; тоді, раптово засоромившись, простягнув його Роканнону, сказавши:

— Віддай ти.

Отак уперше синя коштовність на мить потрапила до рук Роканнона.

Але він зовсім про неї не думав; натомість повернувся до прекрасної чужинки з пригорщею синього вогню та золота. Вона не простягла руки, щоб взяти прикрасу, а схилила голову, і він наклав нашийник поверх її волосся. Ланцюжок ліг на золото-коричневу шию, як вогненний спалах, як запальний шнур. На її обличчі з'явився вираз такої гордості, втіхи і вдячності, що Роканнон стояв, не спроможний промовити й слова, а маленький куратор скоромовкою пробурмотів:

— Просимо прийняти, дуже просимо.

Вона схилила свою золоту голову перед ним і Роканноном. Тоді, обернувшись, кивнула своїм присадкуватим охоронцям — викрадачам? — і, накинувши поношеного синього плаща, перейшла довгу залу та зникла. Кето і Роканнон стояли, проводжаючи її поглядом.

— Здається мені, — почав Роканнон.

— Що? — хрипко спитав Кето після довгої павзи.

— Здається мені часом, як зустрічаюся з людьми зі світів, про які ми так мало знаємо,.. часом здається, що я заблукав у якусь легенду, трагічний міт, якого не розумію...

— Так, — промовив куратор, відкашлявшись. — Цікаво... цікаво, як її звать?

Семлі Прекрасна, Семлі Золота, Семлі з коштовністю на шиї. Схилилися перед волею її глинолюди і навіть Зоревладці у страшному місці, куди забрали її глинолюди, у місті на краю ночі, поклонилися їй і з радістю віддали їй скарб, що був тоді в їхньому володінні.

Проте вона ще не зуміла струснути з себе гніт тих печер, де камені нависали над головою, де не можна розібрати, хто з тобою

говорить і що там робиться, де гудуть голоси і простягаються до тебе сірі руки... Годі про це. Вона заплатила за нашійник, ну й гаразд. Тепер він належить їй. Ціну заплачено, минуле минуло.

Її вітрокінь виповз із якоїсь паки, його очі зайшли плівкою, хутро покритлося памороззю. Спершу, коли вони вийшли з печер гдеміар, він не хотів злетіти. Але от, здається, його вигляд змінився на краще і вони помчали із лагідним південним вітром через ясне небо до Галлану.

— Мерщій лети, мерщій, — казала вона, сміючись, а вітер тим часом очищав її розум од темряви. — Хочу побачити Даргала скоро, скоро.

І вони швидко полетіли, доставшись до Галлану під вечір другого дня. Тепер печери глинолюду здавалися не важливішими за торішній кошмар, а кінь, несучи її, здійнявся вгору, долаючи тисячу сходинок Галлану та Міст над Безоднею, де ліси раптом западалися вниз на тисячу футів. У золотому світлі вечора Семлі опустилася на двір польотів, зійшла з коня і пройшла останніми сходинками між штивними статуями суворих героїв і двома воротарями, що поклонилися їй, побачивши прекрасну вогненну прикрасу в неї на шії.

У Вхідній Залі вона перепинила дівчину, що проходила повз неї. Дівчина була дуже вродливою, на вигляд — близька родичка Даргала, хоча Семлі не могла згадати її імені.

— Ти мене знаєш, панно? Я Семлі, Даргалова дружина. Можеш піти до леді Даросси і сказати, що я повернулася?

Вона-бо побоювалася йти і, можливо, постати перед обличчям Даргала сам на сам, хотіла спершу забезпечити собі підтримку Даросси.

Дівчина задивилася на неї, її обличчя видавалося враженим. Але прошепотіла: «Так, пані», — і стрімголов помчала до Вежі.

Семлі стояла, чекаючи, у позолоченій зруйнованій залі. Ніхто не приходив; невже ж вони всі сидять за столом у Бенкетній Залі? Довкола висіла тяжка тиша. За хвилину Семлі сама рушила в напрямку сходів, що вели до Вежі. Але їй назустріч по кам'яній підлозі йшла стара жінка. Плачучи, простягала руки.

— Ох Семлі, Семлі!

Вона ніколи не бачила цієї сивоволосої жінки і відсахнулася.

— Але ж пані, хто ви?

— Я Даросса, Семлі.

Вона завмерла — так і не поворухнулася, коли Даросса її пригор-тала, ридала і питала, чи правда, що глинолюди захопили її в полон і тримали під заклинаннями впродовж усіх цих довгих років, чи це були фіїа з їхнім дивним мистецтвом? Тоді, трохи відступивши, Даросса перестала плакати.

— Ти все ще молода, Семлі, молода, як того дня, коли вийшла звідси. І в тебе на шиї коштовна прикраса.

— Я принесла свій дар моєму мужеві Даргалові. Де він?

— Даргал мертвий.

Семлі стояла непорушно.

— Твій чоловік, а мій брат Даргал, князь Галланський, убитий сім років тому. Тоді саме минуло дев'ять років, відколи ти зникла. Зоревладці більше не з'являлися. На нас звалилася війна зі Східними Домами, з ангіар Логу та Гул-Оррену. Даргал воював і був убитий списом середньорослого, бо мало обладунку захищало його тіло і ніщо не захищало його душу. Лежить похований на полях під Орренськими Болотами.

Семлі відвернулася.

— Тоді я піду до нього, — сказала, поклавши руку на ланцюг, який тяжів їй на шиї. — Віддам йому свій подарунок.

— Чекай, Семлі! Даргалова донька, твоя донька — ось вона, Гальдре Прекрасна!

Це була дівчина, яку вона першою зустріла, заговорила з нею і послала її до Даросси. Дев'ятнадцятирічна дівчина з очима як у Даргала — темно-синіми. Стояла поруч із Даросою, дивлячись цими застиглими очима на жінку Семлі, що була її матір'ю і її ровесницею. Однаковим був їхній вік і їхнє золоте волосся, і їхня краса. Тільки Семлі була трішки вищою і носила на грудях синій камінь.

— Забери це, забери. Це для Даргала і Гальдре принесла я його з міста на краю довгої ночі! — голосно скрикнула Семлі, повернувши і схиливши голову, щоб стягти важкого ланцюжка. Скинула нашійника і він упав на каміння з холодним прозорим дзвоном. — О, візьми це, Гальдре! — знову заплакала вона, а тоді, голосно ридаючи, обернулася і побігла з Галлану — через міст, потім униз довгими широкими сходами, потім стрімголов помчала на схід, до зарослої лісом гори. Тікаючи, як гнаний дикий звір, щезла.

ЧАСТИНА ПЕРША

ЗОРЕВЛАДЕЦЬ

I

Так закінчується перша частина легенди і вся вона правдива. А тепер кілька фактів, так само правдивих, із «Довідника Ліги для Галактичного Регіону 8»:

Номер 62: Фомальгаут II

Тип АЕ — вуглецеве життя. Ядро планети залізне, діаметр 6600 миль, атмосфера багата киснем. Час обертання довкола центрального світила — 800 земних днів 8 год. 11 хв. 42 сек. Час обертання навколо своєї осі: 29 год. 51 хв. 02 сек. Середня відстань від центрального світила — 3,2 астр. од., ексцентриситет орбіти незначний. Кут нахилу площини екліптики $27^{\circ} 20' 20''$, що спричиняє помітні сезонні зміни. Гравітація 0,86 стандартної.

Чотири основні континенти: Північно-Західний, Південно-Західний, Східний та Антарктичний, займають 38% поверхні планети.

Чотири супутники (типу Пернер, Локлік, Р-2 і Фобос). Другий компонент подвійної зорі Фомальгаут видимий як над-яскрава зірка.

Найближча планета Ліги: Нова Південна Джорджія, столиця Кергелен (7,88 св. років).

Історія: планету відкрито експедицією Елесона у 202 році, безпілотна інспекція у 218 році. Перший географічний

огляд — 235-236 роки, керівник Дж. Кйолаф. Основні континенти обстежені з повітря (див. карти 3114-а,б,в, 3115-а,б). Висадку, геологічні й біологічні дослідження і ВРоФoЖ-контакти здійснено лише на Східному та Північно-Західному континентах (див. опис розумних видів нижче).

Місія технологічного прискорення до виду I-A — 252-254 роки.

Керівник: Дж. Кйолаф (лише Північно-Західний континент).

Контрольно-податкові місії до видів I-A і II було проведено під егідою Регіонального Фонду в Кергелені, Н. П. Дж. у 254, 258, 262, 266, 270 роках; у 275 році висадки на планету заборонено, планету занесено в Інтердикт Всесвітнього Управління ВРоФoЖ до більш повного вивчення її розумних видів.

Перша етнографічна експедиція — 321 рік, керівник Г. Роканнон.

Високе сліпучо-біле дерево за Південним хребтом беззвучно і швидко виросло до неба. Чатові на вежах Галланського Замку закричали, забили бронзою об бронзу. Але їхні слабкі голоси та тривожний брязкіт заглушило гучне ревіння вітру, що вдарив по лісі, наче ковальський молот.

Могієн Галланський зустрів свого гостя, Зоревладця, коли той біг до замкового двору польотів.

— Твій корабель був позаду Південного Хребта, Володарю?

Його співрозмовник дуже зблід, але відповів спокійним, як зазвичай, голосом:

— Так.

— Летімо разом.

Могієн посадив гостя на заднє сидло вітроконя, що, вже готовий і осідланий, чекав на дворі польотів. Вниз тисячею сходинок, через Міст над Безоднею, над пологими лісистими схилами Галлану — кінь летів наче сірий лист, несений вітром.

Подолавши Південний Хребет, вершники побачили, як над золотими стовпами першого сонячного світла блакитною цівкою здіймається дим. Серед вогких прохолодних заростей уздовж русла струмка на схилі гори сичав вогонь лісової пожежі.

Раптом під ними з'явилася западина між пагорбами, чорне провалля, заповнене димом і чорним пилом. На краю великого кругу

анігіляції довгими звуглілими мазками лежали звалені спалені дерева, геть усі вершинами від центру чорної ями.

Молодий князь Галланський затримав свого сірого коня у легкому повітряному потоці зі зруйнованої долини і дивився, нічого не кажучи. Старі казки з часів його діда і прадіда розповідали про першу появу Зоревладців, як вони спалювали гори і закип'ячували моря своєю страхітливою зброєю, як, погрожуючи нею, змусили Володарів ангіар присягти їм на вірність і платити данину. Вперше Могієн повірив цим казкам. На мить йому перехопило подих.

— Ваш корабель...

— Наш корабель був тут. Сьогодні я мав зустрітися з іншими. Володарю Могієне, скажи своїм людям, щоб уникали цього місця. До якогось часу. До дощів наступного холоднороку.

— Закляття?

— Отрута. Дощ змиє її з землі.

Голос Зоревладця далі залишався спокійним, але він дивився вниз і раптом заговорив знову, не до Могієна, а до того чорного провалля під ним, тепер посмугованого яскравим ранішнім сонячним світлом. Могієн не розумів його слів, бо той говорив власною мовою, наріччям Зоревладців, а тепер у Ангієні, та й у всьому світі не було нікого, хто б нею розмовляв.

Молодий ангія стримав свого стривоженого коня. Зоревладець за ним глибоко зітхнув і сказав:

— Повертаймося до Галлану. Тут уже нічого немає...

Кінь перелетів над сповитими димом схилами.

— Володарю Роканане, якщо твій народ зараз вступив у війну між зірками, обіцяю тобі підтримку всіх мечів Галлану!

— Моя тобі дяка, Володарю Могієне, — відповів Зоревладець, чіпляючись за сідло, а вітер їхнього польоту бив його схилену посивілу голову.

Минув довгий день. Нічний вітер вривався крізь вікна його кімнати у вежі Галланського Замку, змушуючи вогонь блимати. Холоднорік майже закінчився; вітер був повен весняного неспокою. Підвівши голову, він вдихнув солодкий застояний запах трав'яних гобеленів, що висіли на стінах, і солодкий свіжий запах ночі з довколишніх лісів. Знову говорив у свій передавач:

— Тут Роканнон. Це Роканнон. Можете відповісти?

Довго слухав мовчання радіо, тоді спробував іще раз, на частоті корабля:

— Тут Роканнон.

Помітивши, що говорить тихо, майже пошепки, замовк і вимкнув радіо. Були мертвими, всі чотирнадцять, його колеги, його друзі. Всі вони провели на Фомальгауті II половину довгого планетного року, і настав час зустрітися й порівняти записи про результати спостережень. Тому Смейт і вся його група вирушили зі Східного континенту, взяли на борт Антарктичну групу й повернулися сюди, щоб зустрітися з Роканноном, керівником Першої етнографічної експедиції, людиною, яка привела їх усіх сюди. І от усі вони тепер мертві.

І вся їхня праця — записи, зображення, плівки, все, що могло б у їхніх очах виправдати їхню смерть, — усе це зникло, розвіялось на порох разом із ними, змарнувалося разом із ними.

Роканнон знову ввімкнув радіо на аварійній частоті, але не в режимі передавача. Озватися зараз означало сповістити ворогам, що хтось уцілів. Далі сидів. Коли у його двері гучно постукали, відповів чужою мовою, якою мусив відтепер розмовляти:

— Увійдіть!

Широкими кроками увійшов князь Галланський, Могієн, найкращий його інформатор у всьому, що стосувалося культури і звичаїв виду II, а відтепер — вершитель його долі. Могієн був, як увесь його народ, дуже високим, яскравоволосим і темношкірим, його вродливе обличчя було привчене до суворого спокою, але інколи крізь цей вираз пробивалися спалахи потужних емоцій: гніву, честолюбства, радості. За ним увійшов його ольгійорський слуга Раго, поставив на скриню жовту флягу та два кубки, наповнив їх і вийшов. Галланський дідич промовив:

— Я хотів би випити з тобою, Зоревладцю.

— А мої родичі з твоїми, а наші сини разом, Володарю, — відповів етнолог, який, проживаючи на дев'ятьох різних екзотичних планетах, не міг не навчитися добрих манер.

Вони з Могієном підняли свої дерев'яні кубки, обковані сріблом, і випили.

— Ця скринемовка, — сказав Могієн, дивлячись на радіо, — не заговорить знову?

— Не голосами моїх друзів.

Темно-горіхове Могієнове обличчя не виражало жодного почуття, але він сказав:

— Володарю Роканане, зброя, що їх убила, — це не піддається уяві.

— Ліга Всіх Світів тримає цю зброю для Прийдешньої Війни. Не проти власних світів.

— То це Війна?

— Думаю, ні. Яддам, якого ти знав, залишався на кораблі; він почув би новину про це через корабельний ансамбл і сповістив би мені по радіо. Обов'язково було б попередження. А це, напевне, заколот проти Ліги. Дев'ять років тому за сонячним часом, коли я залишав Кергелен, збиралося на заколот у світі, званому Фарадей.

— Ця мала скринемовка не може розмовляти з Кергеленом?

— Ні. А навіть якби могла, мої слова дійшли б туди за вісім років. А відповідь теж прийшла б аж через вісім років. — Роканнон говорив зі своєю звичайною серйозною і простою гречністю, але, коли пояснював причини свого вигнання, голос його був глухим і безбарвним. — Пам'ятаєш ансамбл, велику машину, яку я показував тобі на кораблі? Він може миттєво розмовляти з іншими світами, без втрати років. Думаю, що їм йшлося саме про його знищення. А те, що всі мої друзі були тоді на кораблі — нещасливий збіг. Без ансамбла я нічого не можу.

— Але якщо твої одноплемінники, у Кергелені, викликатимуть тебе ансамблом і не дістануть відповіді, чи не прилетять вони розвідати самі...

Могієн знав відповідь ще до того, як Роканнон сказав:

— За вісім років.

Колись, показуючи Могієну корабель експедиції, зокрема й миттєвий передавач ансамбл, Роканнон розповів йому про новий тип космічних кораблів, швидших за світло, які можуть миттєво переміщуватися від зірки до зірки без затрат часу.

— Корабель, який убив твоїх друзів, був ШЗС? — спитав ангіарський полководець.

— Ні. Він пілотований. Зараз ворог тут, у цьому світі.

Могієн зрозумів це, згадавши, як Роканнон розповідав йому, що живі істоти не можуть витримати ШЗС-польоту. Тому ці кораблі використовують лише як безпілотні бомбардувальники, зброю, що з'являється, вбиває і зникає — це все за одну мить. Чудна історія,

але не чудніша за іншу, яку він знав і яка була цілковито правдивою — про корабель Роканнона, що кілька років летів крізь ніч між світами, але людям на кораблі ці роки видалися кількома годинами. У місті Кергелен на зірці Форросел цей чоловік, Роканнон, майже пів століття тому розмовляв із Семлі Галланською і дав їй коштовність, звану «Оком моря». Семлі, яка прожила шістнадцять років за одну ніч, давно померла, її донька Гальдре постаріла, її внук Могієн став дорослим чоловіком, а онде сидить Роканнон, ще не старий. Усі ці роки пройшли йому в мандрах між зірками. Це все дивно, але бувають і дивніші історії.

— Коли Семлі, матір моєї матері, летіла крізь ніч, — почав Могієн і замовк.

— Ніколи у жодному світі не було іншої такої прекрасної дами, — сказав Зоревладець, а його обличчя на мить стало не таким сумним.

— Її рід радо вітає володаря, що став їй другом, — промовив Могієн. — Але я хотів спитати, Володарю, про корабель, яким вона летіла. Він усе ще в глинолюду? Чи є на ньому ансибл, яким ти можеш розповісти одноплемінникам про ворога?

Якусь секунду Роканнон мав приголомшений вигляд, але потім заспокоївся.

— Ні, — сказав, — немає. Його подарували глинолюдові сімдесят років тому, тоді ще не було миттєвої передачі. І пізніше його не могли встановити, бо планета сорок п'ять років була під Інтердиктом. Через мене. Бо я втрутився. Зустрівшись із Володаркою Семлі, я пішов до своїх людей і сказав: «Що ми робимо в цьому світі, про який нічого не знаємо? Чому ми беремо їхні гроші та попихаємо ними? Яким правом?». Але коли б я залишив усе, як було, то принаймні хтось би сюди прилітав раз на рік чи два; ви не були б цілком покинуті на ласку завойовників...

— А що потрібно цим завойовникам? — спитав Могієн, без зайвої скромності, просто з цікавості.

— Думаю, ваша планета. Ваш світ. Ваша земля. Можливо, і ви як раби. Я не знаю.

— Якщо у глинолюдів ще є цей корабель, Роканане, і якщо цей корабель долетить до Міста, ти можеш полетіти на ньому і приєднатися до своїх людей.

Упродовж хвилини Зоревладець дивився на нього.

— Думаю, що так, — відповів. Його голос знову поглухішав. Ще хвилину тривала тиша, тоді Роканнон пристрасно сказав:

— Це я підставив твій народ під удар. Я привів сюди своїх людей і от вони мертві. Не збираюся втекти у майбутнє на вісім років і дізнатися, що трапилося за цей час. Послухай, Володарю Могієне, якщо ти допоможеш мені дістатися на південь до глинолюду, я зможу взяти корабель і використовувати його тут, на планеті, для розвідки. Зрештою, я міг би змінити налаштування його автоматичного рушія і відправити до Кергелена зі звісткою. Але сам залишуся тут.

— Оповідь каже, що Семлі знайшла його у гдеміарських печерах біля Кирієнберега.

— Позичиш мені вітроконя, Володарю Могієне?

— І його, і своє товариство, якщо хочеш.

— Зі вдячністю!

— Глинолюди — погані господарі для самотніх гостей, — сказав Могієн із задоволеним виглядом. Навіть думка про ту страхітливую чорну діру, випалену на схилі гори, не могла зупинити свербіж у двох довгих мечях, прип'ятих до Могієнового пояса. Його останній набіг був так давно.

— Хай наші вороги згинуть, не залишивши синів, — урочисто промовив ангіа, піднявши наново наповнений кубок.

Роканнон, чії друзі були убиті без попередження, на беззбройному кораблі, не вагався:

— Хай вони згинуть, не залишивши синів, — сказав він і випив із Могієном, там, при жовтому світлі лойових свічок і подвійного місяця, у Високій Вежі Галлану.

II

До вечора другого дня Роканнон весь заляк, а його обличчя палало від вітру, зате він навчився легко сидіти у високому сидлі та з певною вправністю правити великим летючим звіром із табунів Галлану. Зараз над ним і під ним розтягалася кришталево-рожева барва довгого і повільного заходу сонця. Вітроконі летіли високо, щоб довше зоставатися у сонячному промінні: любили тепло, як великі кішки. Могієн на своєму чорному мисливському жеребці, — Роканнон задумувався,

чи не доречніше називати його котом, — дивився вниз, шукаючи місця для табору, бо вітроконі не літали в темряві. Двоє середньорослих ширяли ззаду на дрібніших білих конях, — у призахідному світлі великого сонця Фомальгаута вони здавалися рожевокрилими.

— Глянь туди, Зоревладцю!

Роканнон стримав свого коня і той загарчав, побачивши те, на що вказував Могієн: маленький чорний об'єкт, який летів у небі нижче від них, тягнучи за собою крізь тихий вечір негучне деренчання. Роканнон жестами показав, що їм треба негайно опускатися.

На лісовій поляні, де вони приземлилися, Могієн спитав:

— Це був такий корабель, як твій, Зоревладцю?

— Ні, це планетник, гелікоптер. Його можна сюди доставити лише на кораблі, набагато більшому, ніж був мій — зоряному фрегаті чи транспортнику. Схоже, вони зосереджують тут сили. Мусили прилетіти сюди раніше за мене. Хай там як, що вони збираються робити з цими бомбардувальниками і гелікоптерами? Можуть перестріляти нас просто з неба, навіть здалеку. Нам доведеться пильно стежити за ними, Володарю Могієне.

— Це летіло від глинолюдів. Сподіваюся, вони не були там перед нами.

Роканнон лише кивнув на знак згоди. Відколи побачив цю чорну пляму на вечірній зорі, цього таргана в чистому світі, його переполював гнів. Хай ким були ці люди, що скинули бомби на беззбройний корабель експедиції, вони, очевидно, обстежували планету, збираючись використати її для колонізації або з військовою метою. Місцеві ВисокоРозумні Форми Життя, мінімум три види, всі низького технологічного рівня, вони ігноруватимуть, поневолять або винищать, — що вважатимуть найзручнішим. Для агресорів важливі лише технології.

І це — сказав собі Роканнон, спостерігаючи, як середньорослі розсідлюють вітроконей і відпускають їх на нічне полювання, — може бути слабким місцем також і Ліги. Важить лише технологія. Дві місяці до цього світу в минулому столітті почали підштовхувати один із видів до передатомної технології, ще навіть не дослідивши інші континенти і не встановивши контакти з усіма розумними расами. Він добився припинення цього і врешті-решт організував власну етнографічну експедицію, щоб більше довідатися про планету. Але не дурив себе. Навіть його роботу в підсумку буде використано як

інформаційний базис для заохочення технічного прогресу найперспективніших видів чи культур. Саме так Ліга Всіх Світів готувалася зустріти свого головного ворога. Сто світів було навчено й озброєно, ще тисячу вишколено у використанні сталі, колеса, тракторів і реакторів. Але Роканнон був врофожистом, його робота полягала не в тому, щоб навчати когось, а щоб учитися самому. Він жив у багатьох відсталих світах і тому сумнівався, чи мудро ставити лише на зброю та використання машин. Ліга, у якій домінували агресивні інструментально орієнтовані види гуманоїдів із Центавра, Тау Кита й Землі, нехтувала певними навичками, силами та можливостями інтелектуального життя, керуючись надто вузькими стандартами.

Цим світом, який навіть не мав власної назви, крім Фомальгаута II, ймовірно, ніхто особливо не цікавитиметься, бо перед прильотом експедицій Ліги жоден із його видів, здається, не перевершив рівня важеля та ковальського горну. Швидше було розвивати інші раси в інших світах, бо це має допомогти, коли позагалактичний ворог врешті-решт повернеться. А це неминуче настане. Подумав, що Могієн пропонував йому мечі Галлану для змагання зі флотом світловиків-бомбардувальників. Але що, коли ці світловики чи навіть ШЗС-бомбардувальники порівняно зі зброєю ворога видаватимуться, як бронзові мечі? Що, коли зброя Ворога буде викувана зі свідомості? Хіба не добре було б хоч трохи довідатися про різні форми свідомості та їхні можливості? Політика Ліги була надто вузькою; це вже спричинило численні втрати, а тепер, схоже, призвело до заколоту. Якщо буря, яку заварили на Фарадеї десять років тому, вибухнула, то це означає, що молодий світ Ліги, навчений війні та озброєний, тепер намагається викроїти власну зоряну імперію.

Вони з Могієном і двома темноволосими слугами перекусили шматками доброго, хоч твердого хліба з кухонь Галлану, випили жовтого васкану зі шкіряної фляги і незабаром полягали спати. Довкола маленького вогнища стояли височенні дерева, їхні темні гілки були обтяжені темними гостробокими стуленими шишками. Вночі у лісі зашепотів дрібний холодний дощ. Роканнон натяг на голову покривало з хутра герілор і проспав усю довгу ніч під шепіт дощу. Вітроконі повернулися на зорі і ще до сходу сонця вони знову злетіли, прямуючи до білястих земель біля затоки, де жив глинолюд.

Приземлившись ополудні на поле сирої глини, Роканнон і двоє слуг, Раго та Яган, розгублено оглянулися довкола, не бачачи

жодних ознак життя. Натомість Могієн із цілковитою впевненістю своєї касти, сказав:

— Вони прийдуть.

І вони прийшли: присадкуваті гуманоїди, яких Роканнон багато років тому бачив у музеї. Було їх шестеро, зростом не вищих, ніж по груди Роканнону чи по пояс Могієну. Голі, білувато-сірого кольору, як їхні глиняні поля, та й узагалі вони мали такий вигляд, наче були виліплені з глини. Коли заговорили, справляли моторшне враження, бо годі було зрозуміти, хто ж саме говорив. Здавалося, що всі водночас, але тим самим різким голосом. Роканнон згадав фразу з «Довідника» про часткову телепатію в межах колонії і з більшою повагою глянув на потворних чоловічків, наділених таким рідкісним даром. Троє його високих товаришів не поділяли цього почуття. Були понурі.

— Чого ангіар і слуги ангіар шукають на полі Владарів Ночі? — промовив один із глинолюдів чи, може, всі вони. Запитання було поставлене загальницею, діалектом мови ангіар, який уживали всі види.

— Я князь Галланський, — сказав Могієн, який скидався на велетня. — Зі мною Роканан, господар зірок і шляхів посеред ночі, слуга Ліги Всіх Світів, гість і друг людей Галлану. Велика його честь! Ведіть нас до тих, хто гідний із ним розмовляти. Є слова, що мусять бути сказані, бо скоро у теплорік падатиме сніг, вітри віятимуть назад, а дерева ростимуть догори коренем.

Роканнон подумав, що притаманна ангіар фразеологія — справжня насолода, хоча вражає вона не своєю тактовністю.

Глинолюди стояли мовчки, вагаючись.

— Чи це правда? — спитали нарешті вони чи, може, один із них.

— Так, а ще море обернеться на ліс, а в каменів виростуть ноги! Ведіть нас до ваших проводирів, які знають, хто такий Зоревладець, і не гайтеся!

Знову тиша. Стоячи серед маленьких троглодитів, Роканнон мав неприємне відчуття, наче крильця метелика лоскочуть його вуха. Ухвалювалося рішення.

— Ходімо, — сказав глинолюд уголос, і вони рушили через грузьке поле. Поквапом стали в круг довкола клаптика землі, а тоді відійшли, відкривши отвір у землі та драбину всередині цього отвору. Був то вхід до Володінь Ночі.

ЗМІСТ

Передмова. <i>Амаль ель-Мохтар</i>	5
Світ Роканнона (<i>Переклад Наталі Михаловської</i>).....	13
Пролог. Нашийник	15
Частина перша. Зоревладець	36
Частина друга. Мандрівник	89
Епілог	130
Планета вигнання (<i>Переклад Наталі Михаловської</i>)	133
Розділ 1. Жменя темряви	135
Розділ 2. У червоному наметі	144
Розділ 3. Істинне ім'я Сонця	154
Розділ 4. Високі молоді чоловіки	161
Розділ 5. Сутінки в лісі	168
Розділ 6. Сніг	176
Розділ 7. Відхід на південь	185
Розділ 8. Місто чужинців	192
Розділ 9. Партизани	198
Розділ 10. Старий вождь	206
Розділ 11. Облога міста	212
Розділ 12. Облога Площі	219
Розділ 13. День останній	228
Розділ 14. День перший	238
Місто ілюзій (<i>Переклад Марії Великанової</i>).....	245
1	247
2	264
3	283
4	299
5	315
6	331
7	350
8	364
9	384
10	402
Від перекладачок	419
Начерки на полях перекладів «Світу Роканнона» та «Планети вигнання» (<i>Наталія Михаловська</i>).....	419
Місто ілюзій та алюзій (<i>Марія Великанова</i>).....	423